

Nevyhnutnosť a možnosti prevencie užívania kanabisu (osobitne marihuany) deťmi a mládežou

prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.

Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky, Ružomberok

Autorka sa zaoberá problematikou užívania marihuany deťmi a mládežou v Českej a Slovenskej republike. Príspevok približuje oficiálne štatistické údaje z Ústavu zdravotníckych informácií a štatistiky Českej republiky a Národného centra zdravotníckych informácií Slovenskej republiky. Súčasná situácia v oblasti užívania marihuany deťmi a mládežou nás presvedča o potrebe účinnej prevencie a nevyhnutnosti zefektívnenia prevencie drogových závislostí. Autorka poukazuje na nutnosť profesionalizácie procesov prevencie na základných a stredných školách, osobitnú pozornosť venuje možnostiam pediatriov v prevencii.

Kľúčové slová: užívanie marihuany deťmi a mládežou, primárna a sekundárna droga, drogová závislosť, prevencia.

Need and possibilities of prevention of cannabis use (especially marijuana) of children and youth

The author deals with the problem of marijuana use in children and youth in the Czech Republic and in the Slovak Republic. The article reveals official statistics by the Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic and the National Health Information Centre of the Slovak Republic. The current situation in the area of marijuana use of children and youth convinces us of the need of effective prevention and the necessity to develop a more effective prevention of drug addiction. The author points out the necessity to professionalise the processes of prevention at primary and secondary schools with special regard to the activities of the paediatrics.

Key words: marijuana use in children and youth, primary and secondary drug, drug addiction, prevention.

Značným problémom v súčasnosti zostáva experimentovanie detí a mládeže (žiakov základných a stredných škôl) s drogami, tak legálnymi ako i nelegálnymi. Experimentovanie či rekreačné užívanie drog predstavuje značné riziko vzniku drogovej závislosti. Deti a mládež majú osobné skúsenosti s legálnymi drogami, experimentujú aj s drogami nelegálnymi, kde dominuje marihuana. Určiť presné počty detí a mládeže, ktorí užívajú marihuanu alebo je u nich už rozvinutá závislosť je problematické. Situáciu dokresľujú rozsiahlejšie školské prieskumy, kde žiaci anonymne odpovedajú na otázky v dotazníkoch, ďalej zdravotnícke štatistiky liečených osôb.

Marihuana sa vyrába zo sušených listov a kvetov konope, predáva sa ako tabak. Má sivozelenú až hnedozelenú farbu, kvalitnejšie druhy pripomínajú sušené lístky čínskeho či tmavého indického čaju. Účinnou látkou je

THC. Marihuana sa najčastejšie fajčí vo forme cigariet, ktoré sú zvyčajne ručne zhotovené. Inhaluje sa hlbokým nádychom s nasledujúcim zadržaním dychu. Zo začiatku sa nemusia pozorovať pri užití nijaké účinky, postupne sa dostavujú. Môže ísť o celkové uvoľnenie, eufóriu či ľahkú ospalosť. Množstvo THC v marihuane na trhu je tiež rôzne. Aj keď sa jedná o nelegálnu drogu, pre deti a mládež je marihuana dostupná najmä pre nízku cenu.

Aktuálny stav ohľadne experimentovania žiakov základných a stredných škôl s drogami možno priblížiť na základe školských prieskumov: Prieskum TAD u žiakov základných (TAD1) a stredných škôl (TAD2) a ich učiteľov a Európskeho školského prieskumu o alkohole a iných drogách (ESPAD). Prieskumy TAD sa realizujú v štvorročných intervaloch u žiakov ZŠ, SŠ a ich učiteľov, prieskum ESPAD u 16-ročných žiakov členských štátov EÚ, na Slovensku

sa vykonáva vo všetkých ročníkoch stredných škôl a v deviatom ročníku ZŠ.

Výsledky prieskumov TAD1 a TAD2 poukazujú na osobné skúsenosti žiakov s marihuanou. Na otázku „Vyfajčil/a si už niekedy marihuanu?“ v rámci TAD1 odpovedal v roku 2010 kladne 2,9 % a v rokoch 2014 a 2018 zhodne 2,3 % žiakov ZŠ. V rámci TAD2 na otázku „Vyfajčil/a aspoň jednu marihuanovú cigaretu?“ odpovedalo v roku 2010 kladne 28,5 %, v roku 2014 to bolo 27,4 % a v roku 2015 31,6 % stredoškôľakov. Užitie marihuany minimálne raz v živote je výrazne vyššie u stredoškôľakov (1).

Túto skutočnosť potvrdzuje aj ESPAD, kde viac ako tretina stredoškôľakov priznala užitie marihuany. Výsledky ESPADu pri položke „Užitie marihuany počas života“ poukazujú na rozšírené užitie marihuany: v roku 2011 priznalo užitie marihuany počas života 43 % stredoškôľakov a v roku 2015 to bolo 39,8 % stredoško-

lákov. Marihuana z nelegálnych drog výrazne dominuje (2). Túto skutočnosť potvrdzujú aj empirické zistenia M. Hruškovej a T. Mrhálka (3), L. Kázméra, L. Csémyho, I. Ružbarskej et al. (4), ako aj M. Pétiovej (5). Z uvedených školských prieskumov vyplýva, že deti a mládež majú osobné skúsenosti s užitím marihuany, čo potvrdzuje jej dostupnosť. Opakované užívanie marihuany zvyšuje riziko vzniku závislosti.

Záujem detí a mládeže o užívanie marihuany možno prezentovať na základe počtov pacientov – užívateľov marihuany a ďalších foriem kanabisu. Je nutné zdôrazniť, že ide „iba“ o liečené osoby. V Českej i Slovenskej republike je značný počet užívateľov marihuany i závislých osôb, ktorí liečenie nepodstúpili a ani nepodstúpia.

Cieľom príspevku nie je hlbšie analyzovať počty liečených, ale poukázať na skutočnosť, že užívanie marihuany predstavuje reálne riziko aj pre deti a mládež. V tabuľke číslo 1 prezentujeme počty pacientov užívajúcich kanabinoidy evidovaných v ambulantných psychiatrických zariadeniach do 19 rokov v období 2015 až 2018 v Českej republike na základe

Tab. 1. Počty pacientov užívajúcich kanabinoidy evidovaných v ambulantných psychiatrických zariadeniach do 19 rokov v období 2015 až 2018 v Českej republike. Zdroj: Psychiatrická péče 2015 až 2018. Dostupné na: www.uzis.cz/ (7) Vlastné spracovanie

Rok	Pohlavie a vek	0–14 rokov	15–19 rokov	Muži/chlapci		Ženy/dievčatá	
				0–14	15–19	0–14	15–19
2015	Spolu	48	1075	26	558	22	517
	Kanabinoidy	27	325	18	225	9	100
2016	Spolu	45	1019	28	526	17	493
	Kanabinoidy	20	401	13	262	7	139
2017	Spolu	41	831	14	457	27	374
	Kanabinoidy	21	300	10	207	11	93
2018	Spolu	137	855	80	519	57	336
	Kanabinoidy	119	359	67	241	52	118

de údajov z Ústavu zdravotníckych informácií a statistiky České republiky. Údaj spolu predstavuje užívateľov nealkoholových drog bez tabaku. Oficiálne štatistické údaje uvádzajú počty užívateľov kanabinoidov, nie iba marihuany. Na základe aktuálnych informácií ÚZIS ČR, však dlhodobo v rámci žiadateľov o liečbu dominuje marihuana v rámci kanabinoidov (6).

V sledovanom období sa každoročne liečili užívatelia kanabinoidov tak do 14 rokov, ako aj vo veku 15 až 19 rokov. Prudký nárast liečených osôb do 14 rokov zaznamenávame v roku 2018, tak u dievčat ako i chlapcov.

Na základe oficiálnych štatistických údajov z Národného centra zdravotníckych informácií môžeme priblížiť počty liečených osôb v Slovenskej republike. V tabuľke č. 2 uvádzame počty liečených užívateľov marihuany podľa veku a pohlavia za roky 2015 až 2019. Osobitne uvádzame údaj vyslovene o užívateľoch marihuany (trávy), nie ďalších foriem kanabisu. V uvedených údajoch nie sú počty užívateľov tabaku a alkoholu.

V sledovanom období sa každoročne liečili užívatelia marihuany tak do 14 rokov, ako aj vo veku 15 až 19 rokov, z hľadiska pohlavia domi-

Tab. 2. Počty liečených užívateľov marihuany ako primárnej drogy do 19 rokov v období 2015 až 2019 v Slovenskej republike. Zdroj: Drogová závislosť – liečba užívateľa drog v SR 2015 až 2019. Dostupné na: www.nczisk.sk/ (8) Vlastné spracovanie

Rok	Pohlavie a vek	0–14 rokov	15–19 rokov	Muži/chlapci		Ženy/dievčatá	
				0–14	15–19	0–14	15–19
2015	Spolu	14	295	10	235	4	60
	Kanabis	5	156	3	134	2	22
	Z toho marihuana	4	155	3	133	1	22
2016	Spolu	7	271	5	203	2	68
	Kanabis	4	144	3	116	1	28
	Marihuana	4	139	3	111	1	28
2017	Spolu	11	275	6	206	5	69
	Kanabis	5	139	3	117	2	22
	Z toho marihuana	5	126	3	107	2	19
2018	Spolu	18	276	12	206	6	70
	Kanabis	13	137	8	115	5	22
	Z toho marihuana	13	128	8	106	5	22
2019	Spolu	21	291	12	208	9	83
	Kanabis	11	153	8	118	3	35
	Z toho marihuana	11	144	8	110	3	34

nújú chlapci/muži. Samozrejme počet liečených osôb vo vekovej kategórii 15 až 19 rokov je vyšší.

Marihuana sa často vyskytuje ako sekundárna droga, o čom svedčia aj údaje Národného centra zdravotníckych informácií SR (9). V období rokov 2015 až 2019 sa každoročne v Slovenskej republike liečili užívatelia marihuany ako sekundárnej drogy. Iba v roku 2016 sa nevyskytol takýto prípad vo vekovej kategórii do 14 rokov. Zaujímavé je zistenie, že vo vekovej kategórii do 14 rokov dievčatá dobiehajú chlapcov.

Užívanie marihuany deťmi a mládežou spôsobuje problémy v rôznych oblastiach ich života. Možno sem zaradiť riziká zdravotné, ďalej vyšší výskyt rizikového či problémového správania ako napríklad záškoláctvo, konflikty s rodičmi a učiteľmi, krádeže, hranie hazardných hier, vyššie ohrozenie stať sa obeťou trestného činu, u adolescentov rizikové sexuálne správanie či rizikové správanie v doprave vrátane šoférovania pod vplyvom marihuany (10, 11, 12).

V odbornej literatúre autori poukazujú na marihuanu ako na vstupnú, štartovaciu či „průchozí“ drogu (13, 14). Časť užívateľov prechádza na ďalšie drogy, ktoré majú silnejší účinok a môžu byť nebezpečnejšie. Marihuana je pre mladého človeka cenovo dostupná, ale v súvislosti s ňou je potrebné upozorniť na ďalšiu skutočnosť. Marihuana je droga nelegálna a predávajú ju osoby, ktoré často obchodujú aj s ďalšími nelegálnymi drogami. Keď už mladý človek má kontakt na takéhoto dileru, je vysoké riziko, že vyskúša aj ďalšie ne-

legálne drogy, keďže sa k nim môže relatívne bez problémov dostať.

Prezentované údaje poukazujú na **nevyhnutnosť efektívnej prevencie**. Problematika drog, ich účinkov a užívania sú sprevádzané množstvom nepravdivých informácií, výmyslov a mýtov. Niektoré z nich účinky drog i nebezpečenstvo spojené s ich užívaním zľahčujú a bagatelizujú, ďalšie, rovnako škodlivé a nepravdivé názory, demonizujú drogy s úmyslom zastrášať a odrádzať od ich užívania. V prevencii je najúčinnnejšou cestou v sprostredkovaní informácií pravdivosť. Iba pravdivé informácie sú jedným z predpokladov úspešného prevenčného pôsobenia. Veľmi rozšíreným a nebezpečným názorom je „mne sa to nemôže stať“. Ide o presvedčenie, že človek môže ovládať a obmedziť konzumáciu drogy výlučne na experimentovanie a sám môže zabrániť vzniku závislosti. Osobitne nebezpečné a rozšírené sú názory súvisiace s konzumovaním marihuany, populárne najmä medzi deťmi a mládežou. Pri realizovaní prevencie drogových závislostí je nutné venovať pozornosť aj problematike vyvracania mýtov či skreslených informácií. Musí sa už vplyvať na vytvorené postoje, ktoré sú neraz v úplnom rozpore s prevenčnými snahami.

Škola plní mnohé funkcie a zároveň zohráva dôležitú úlohu v oblasti prevencie – najmä primárnej, ale aj sekundárnej. V rámci výchovného pôsobenia na žiakov je nutné prepojenie kognitívnej, afektívnej a konatívnej zložky osobnosti u žiakov, čiže prepojenie preventívneho

pôsobenia na: „Vedomosti – postoje – sociálne zručnosti“. To znamená, že realizátor prevencie musí sprostredkovať objektívne vedomosti napr. o drogách a dôsledkoch ich užívania, ale zároveň musí svoje úsilie zameriavať aj na rozvíjanie negatívnych postojov k takýmto javom. Škola musí u žiakov rozvíjať sociálne zručnosti zamerané na odmietanie rizikového či problémového správania. Škola ako profesionálna inštitúcia musí v tomto smere upevňovať autoregulačný systém žiakov a ich zodpovednosť za vlastný život a správanie.

Lekár – pediater v ambulancii, ktorý pri výkone svojej profesie zistí užívanie drog, má možnosť odporučiť užívateľovi marihuany ďalšiu profesionálnu pomoc a poslať ho k špecialistovi. Môže však zohrať aktívnu úlohu aj v oblasti primárnej prevencie. Ako odborník, ktorý disponuje odbornými informáciami a dokáže adekvátne komunikovať s vekovou kategóriou detí a mládeže, môže zrealizovať besedy na školách na danú tému. Okrem informácií, ktoré považuje za potrebné žiakom odovzdať, je kompetentný odpovedať na prípadné otázky žiakov. Besedy s lekármi sú vhodné pre žiakov druhého stupňa základných škôl a pre stredoškôľakov. V rámci prevencie je vhodné poskytnúť nasledujúce informácie, ktoré konkretizujú dopady užívania návykových látok (aj marihuany) na zdravie (15): Fajčenie marihuany poškodzuje pľúca. Drogy majú vplyv na mozog a môžu spôsobiť jeho závažné poškodenie. Fajčenie marihuany zvyšuje riziko vzniku depresie a schizofrénie (psychózy). Drogy, vrátane marihuany, zhoršujú schopnosť šoférovania a môžu viesť k dopravným nehodám.

Mimoriadne aktuálnou sa stáva požiadavka permanentného vzdelávania učiteľov (16), aj v oblasti prevencie sociálnopatologických javov. Učitelia z praxe, by sa mali zúčastňovať na vzdelávacích aktivitách a rozvíjať svoje profesijné kompetencie. V súvislosti s prevenciou drogových závislostí by bola prínosom vzdelávacia aktivita, seminár či workshop s lekárom – pediatrom. Rovnako vysoké školy pripravujúce budúcich učiteľov by mali pripravovať študentov aj na prácu s problémovými žiakmi a zaradiť prevenciu sociálnopatologických javov pre všetkých študentov, aspoň ako voliteľný predmet.

Literatura u autorky
a na www.pediatricpropraxi.cz